

Mezey Katalin

Babits Mihály és az Akadémia

■ A magyar „akadémizmus” érdekes, de rövid és szomorú fejezete a *Nyugat*-nemzedék által 1918. december 1-jén megalapított, majd a Tanácsköztársaság első heteiben – sok más társadalmi szervezettel együtt – betiltott Vörösmarty Akadémia története. Szomorú azért is, mert első korszakának három hónapját sem a megalakulás nehéz, de reményt keltő munkája töltötte ki: erre az időszakra – a súlyos történelmi kataklizmákon túl – rávetette árnyékát elnökének, Ady Endrének és a szintén alapító tagnak számító nagyszerű írónak, Kaffka Margitnak a halála.

A Vörösmarty Akadémia felélesztésének gondolata később komolyan felmerült, és jelentős szerepet kapott 1925-ben, elsősorban Babits Mihály írásaiban. Vitacikkekben, esszéikben elemezte az irodalom és az Akadémia viszonyát, megfogalmazta az Akadémia lehetséges szerepét, működésének fontos területeit. Érdekes tanulságok vonhatók le abból, hogy meglátása szerint miért vált időszerűvé a széptudományi alosztállyal működő Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság mellett a *Nyugat* nemzedékének saját akadémiai szerveződése is. De a Vörösmarty Akadémia Babits átgondolt érvei és személyes szerepvállalása ellenére sem tudott az 1920-as évek közepén életben maradni.

1992 óta heves vitákat gerjesztettek közéletünkben a rövid néhány hónap eltéréssel megalakult művészeti akadémia (a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia). A vita egyik visszatérő kérdése volt, hogy időszerű-e, szükséges-e egy ilyen intézmény, egyáltalán lehet-e szerepe a művészeti életben az „akadémizmusnak” a XX. század végén Magyarországon?

Nem csak azért tartom tanulmányozásra érdemesnek Babits akadémia-konceptióját, mert évtizedeken át ő volt irodalmi életünk egyik meghatározó alkotója és nagy befolyással bíró szervezője. Azért is fontosak a gondolatai, mert a modern, technikai kor szereplőjeként neki is szembe kellett néznie a kultúrát, művészetet új helyzetbe kényszerítő tömegtermelés – például a tömegkönyv – és a gyorsan változó kordivatok kihívásaival.

Babits és a Vörösmarty Akadémia kapcsán röviden fel kell idéznünk a magyar akadémiaik előtörténetét. A Magyar Tudományos Akadémia – amelyet Magyar Tudós Társaság néven a modern kori magyar történelem egyik legszebb gesztusa hozott létre – kezdettől a magyar nyelvű műveltség, a magyar nyelv „kifejtésének” célját szolgálta. A nagylelkű alapítás indokát így fogalmazta meg gróf Széchenyi István: az intézettel elősegíteni kívánta „honosainknak magyar neveltetését”. A Magyar Tudós Társaság 1831-es felállása, „alaprajza” tükrözte ezt a szándékot: bölcséleti, történelmi, matematikai, természettudományi és törvénytudományi osztályokból állt. 1869-ben módosították ezt a struktúrát: ekkortól három osztályba tömörültek a magyar akadémikusok: 1. nyelv- és széptudományi, 2. történelmi, bölcséleti és társadalomtudományi, 3. matematikai és természettudományi osztályokba. Ezáltal a magyar nyelvnek, irodalomnak és a „széptudománynak” még megbecsültebb helye lett (széptudományon természetesen esztétikát kell értenünk). A Széptudományi Alosztályba az irodalomtörténészek, -tudósok mellett írókat, költőket, később zeneszerzőket, képzőművészeket is beválasztottak. Ez az állapot gyakorlatilag 1945-ig változatlanul fennállt. Döntő fordulat az 1949-es évben következett be, amikor is a kommunista párt ideológusai „elvi alapon” kizárták az akadémiaiból az írókat, művészeket, teológusokat.

A Kisfaludy Társaság 1836-tól, megalapításától, a magyar írók, költők, irodalomtörténészek számára az Akadémiahoz vezető út fontos állomása volt, amely feloszlásáig (1952) az irodalom területén nemcsak az alkotók kvalifikációjában játszott szerepet, hanem nagyigényű szakmai „vállalkozások”, feladatok kitűzésében is (pl. tudományos és költészeti pályázatok, népköltészeti gyűjtések stb.). Sok tekintetben egy akadémiai intézethez hasonlított, noha nem volt az Akadémia intézménye. „Az elismertséghez a korszak prominens, mértékadó társadalmi köreiben a befogadáshoz vezető jelentős lépcsőfok, a népszerűség >legalizálása< felé megtett fontos lépés volt a Kisfaludy

Társaság tagjává válni. Az Akadémiához tartozás pedig a hivatalosság általi teljes elismertséget jelentette. Egy szépirodalmi esetében az akadémiaként váláshoz akkor szinte feltétel volt a Kisfaludy Társasági tagság. A két testület működésében, szervezeti felépítésében, a kulturális életben betöltött szerepében sok volt az átfedés.” (Horányi Károly: *Az akadémikus Márai Sándor*, 2002) Olyannyira, hogy voltak időszakok, amikor mindkét intézménynek ugyanaz volt az elnöke vagy titkára.

Márai Sándor 1937-ben írt *Röpirat nemzetnevelés ügyében* című cikkében a 100. évfordulóját ünneplő Kisfaludy Társaság jelentőségét így elemezte: „Minden magyar író rokon érzésekkel fordul e napon a Társaság felé, mely Arany Jánost és Madách Imrét fedezte fel, mely megajándékozta a magyar szellemiséget a teljes magyar Shakespeare- és Molière-fordítással... [...] A vélemény és a szép szó, mely a díszterem dobogójáról hangzik el, ma is messze hangzik; ahhoz a közönséghez jut el, mely a Társaságot ma is mint a legfőbb irodalmi fémjelző hivatalt ismeri el, s amely a magyar társadalomnak bizonyosan az egyik legértékesebb, áhítatos és lelkes rétege.” (idézi Horányi Károly: *Az akadémikus Márai Sándor*, 2002.)

Természetesen az akadémiai tagság is dokumentált tudományos és művészeti eredményeken nyugvó, az akadémia által hivatalosan garantált tekintélyt nyújtott bel- és külföldön egyaránt. „Az Akadémia az alkotó munka szervezete volt, s ez a száz év szüntelen alkotás, egyszerre hasznos a nemzetnek s az emberiségnek: egy nemzet kultúráját a közös emberi munka oltárára gyűjtve. Újtás és hagyomány, Széchenyi és Arany szelleme, együtt alkottak itt: s ki ne nézne büszke tisztelettel az ő Akadémiájukra? Aki a magyar Akadémiai tradicionális szellemét vagy általában az akadémikus elvet támadja: nem tudja, mit beszél. Csak éretlenség és hozzá-nem-értés ismerheti félre a tudományos akadémizmus szükségességét és jelentőségét; csak éretlenség és tudatlanság állíthatja, hogy a magyar Akadémia hagyományaihoz tartozik az élettől való elzárkózás vagy a csökönyös maradiság. A tudomány mindjobban kollektív munka lesz: pajzs pajzs mellett, mint óriás test tud hágni az Ismeretlen ostromára. Ez a római ostrompajzs a modern Tudomány jelképe: ezerhátú, szervezett, előretörő s kemény; haladásában is konzervatív: mert csak az Igazság kényszerének szabad engednie” – írja *Irodalom és akadémia* című esszéjében Babits Mihály az MTA alapításának századik évfordulóján (1925).

Ugyanitt jegyzi meg: „Problematiszababb az akadémizmus szerepe az irodalomban: »az Akadémia nem teremthet költői irodalmat, mint ahogy tudományos irodalmat teremthet« – ismerte be Akadémiánk ünnepi szónoka is,

Berzeviczy Albert, valóban rokonszenves mérséklettel. De teremthet irodalmi tekintélyt, centrumot adhat és tájékozót az irodalmi fejtelenség között, szem előtt tarthatja az irodalom múltját, történeti ideáljait, s így éber az erőt adó hagyományokat; ápolhatja a gyökereket. Kis irodalmakban s megzavart korokban kétszeresen vitális feladat; s nem kerékkötője az irodalmi megújulásnak, sőt elősegítője, ha a tekintély nem Gessler-kalap – amely alatt fej nincs –, s ha a hagyomány nem valami tűnt kor bálványává meredt eszményét jelenti, hanem magát a folyton mozgó irodalom mozgásának irányhagyományát, mely a nemzeti lélek mozgása.”

Amikor az új irodalmi társaság megalakítása kapcsán felmerült, hogy Ady Társaság néven hozzák létre ezt a szervezetet, Babits kiállt a Vörösmarty Akadémia újjászervezéséért: „A Nyugat írógenerációjának tömörülése megtörtént annak idején a Vörösmarty Akadémiában, mely szabályszerűen megalakult, és már megtette első lépéseit, mikor a kommün kitörése miatt kényszerült működését megállítani. [...] A Vörösmarty Akadémia első elnöke Ady volt. [...] A nagy költő személyes ügyének tekintette az új Akadémiát. Még betegágyából is fölkel, hogy ülésünkön elnököljön, és sokunk előtt lesz felejthetetlen néhány töredezett szava, elfúló s szinte hangtalan, amivel az ülést megnyitotta. [...]”

Ez volt utolsó megjelenése a nyilvánosság előtt: s mikor a Vörösmarty Akadémiához ragaszkodunk, s azt eredeti szellemében életre kelteni akarjuk, úgy érezzük magunkat, mint Ady irodalmi végrendeletének végrehajtói. A célok, melyeknek szolgálatára a Vörösmarty Akadémia eredetileg megalakult, teljesen összeesnek mindavval, ami éppen ma fontos és aktuális, s különös újmutatás, hogy már társaságunk nevében is azt a törekvésünket hangsúlyoztuk, melynek vitális szükségessége szinte csak az azóta letelt évek irodalmi káoszában látszott meg igazán.

Ez a törekvés, mint kifejtettük: tekintélyt és egységet teremteni szétzúllott irodalmi életünkben. [...] Nem egyszerű társulatnak éreztük szükségét, hanem Akadémiának, azaz auktoritatív testületnek. [...] S mert tekintélyt akartunk teremteni, amely nem képzelhető el gyökér és hagyomány nélkül, ebben a névben egy régi nagy magyar költőre hivatkoztunk, mintegy felelet gyanánt azoknak is, akik a hagyományok és nemes ősök megtagadásával vádolnak minket.” (*A Vörösmarty Akadémiáról*, 1925)

A húszas évek tragikus letörtségében, „az ország szétszakadása, az írók egy részének elszéledése, a politika előtérbe nyomulása s a kulturális csüggedés” évei után alapvető feladatnak tűnt az irodalom tekintélyének és egységének megteremtése, és ennek kapcsán az akadé-

miai szellem feltámasztása. Babits írása arra is keresi a választ, hogy milyen eszközökkel lehetne az akadémiai működést a fenti célok érdekébe állítani.

Elsőrendű kérdésnek tartja a tagok megválasztását. Előbb harminc, utóbb negyven író-akadémikus tagságát tartják megfelelőnek. „A Vörösmarty Akadémia első névsora, mely a mai magyar irodalom legkülönb neveit foglalja magában, elég biztosíték arra, hogy sikeres működésének alapfeltétele, a presztízs, nem fog hiányozni. Presztízs a szó legjobb értelmében: a teremtő presztízs! És ha ez megvan, akkor a Vörösmarty Akadémia irodalmi életünknek igazi irányítója lehet, anélkül hogy az író szabadságát – mint egyéb társaságok – bármiben is megkötni akarná.” (Uo.)

A második legfontosabb feladatnak a nemzetközi kapcsolatok megteremtését tekinti Babits, hogy: irodalmunkat „európai felelősségének tudatára” ébresszék, és bekapcsolják „Európa szellemi életének nagy és eleven vérkeringésébe”.

Harmadikként említi nagyobb pályadíjak kitűzését, melyekkel évenként a megjelenő, legjobb könyveket lehetne a Goncourt-díj módjára díjazni. Ez Babits meglátása szerint fontos eszköz az irodalmi közvélemény megteremtésére és irányítására: „részben pótolhatja és életre hívhatja a kritikát” is, amely nagyon hiányzik az irodalmi életből.

Negyedszerre fontos feladatnak látja a belépődíj nélküli, nyilvános, irodalmi ülések tartását, amelyeknek nagy szerepük van „a közönség nevelésében, az irodalmi figyelem vezetésében”. A művek bemutatása és a róluk tartott előadások felkeltik az érdeklődést, „az irodalompedagógia oly módszereihez tartoznak, melyekkel más irodalmi társaságok már régóta élnek”.

Noha a Vörösmarty Akadémia másodszori alakuló gyűlése 1925 júniusában megtörtént – elnöke Babits Mihály lett, és az elhunyt tagok – Kafka Margit, Ady Endre, Kiss József, Gárdonyi Géza és Bródy Sándor – helyére jeles írókat, költőket, szerkesztőket, például Elek Artúrt, Juhász Gyulát, Tersánszky Józsi Jenőt, Osvát Ernőt és Fenyő Miksát választottak meg – működése ismét rövid életűre sikerült. Számos vita alakult ki körülötte, a nyugatosok körében is voltak ellenzői, politikai támadásokkal kellett szembenéznie, az irodalom Babits által óhajtott egységét nem sikerült megteremtenie.

A költő ennek ellenére továbbra is kifejti akadémia-elképzelését, és rövidebb-hosszabb írásokban szembesíti a hivatalos akadémiaét ezzel a korszerű akadémia-ideállal. *A kettészakadt irodalom* címmel a *Nyugatban* 1927-ben közölt hosszú tanulmányában határozottan, pontos elemzésekkel válaszol az akadémia elnökének, Berzeviczy Albertnek „a Kisfaludy Társaság polcáról elhangzott” beszédére, amelyben olcsó, publicisztikus érveléssel bírálta Ady életművét.

Ismét más szemszögből kerül elő az Akadémia és a *Nyugat* viszonya, amikor Babitsot a Kisfaludy Társaságban tagnak jelölik, és ezért a folyóirat köreiből, elsősorban a külföldön élő, és Babits belső ellenzéke által informált Ignotustól kap kritikát. „A *Nyugat* nem mutatta, s nem is fogja soha mutatni hivatalos megalkuvás nyomát; s kritikai szabadságát is megőrizte, s meg fogja őrizni a Társasággal szemben is; ahogy meg kell őrizni mindenkinek, ki akár az irodalom, akár a Társaság javát szíven hordja” – írja a *Nyugat és az akadémizmus* című vitairatában (1930).

Felemeli Babits a szavát az ellen is, amikor az Akadémia alkut köt a tömegkönyvekkel, a könnyű fajsúlyú irodalommal. Felháborodik, amikor a megürrült írói helyet Csathó Kálmánnal töltik be, akinek neve Babits szerint „szinonimája a könnyű fajsúlyú, szórakoztató irodalomnak” (*Mégegyszer az akadémiairól*, 1933). „Az egész mai magyar Akadémiairól van szó, amelyben az irodalmat már-már – pár nagyúri dilettáns s hivatalnok típusú szürke tanárokon kívül – jóformán csak a naiv, szórakoztató zsáner művelői képviselik. Mily feltűnő jelenség például, hogy Akadémiánkból a versköltők lassankint teljesen kihálnak! [...] De bárhogya is legyen, a *Nyugat* és köre már régen kényszerült átvenni azt a szerepet, ami voltaképp egy Akadémia szerepe [...] Az Akadémia nyugodtan fordulhat a könnyű irodalom felé: mi híven fogunk kitartani a nemesebb költészet, a magasabb literatúra védelmében.” (*Az Akadémia pálfordulása*, 1933)

Babits a teremtő-presztízst, a tekintélyt és a „tájékoztató” jelleget hangsúlyozta az Akadémia legfontosabb jellemzőiként, úgy látta, hogy erre volt a legnagyobb szüksége a háborús évek folyamán és után szétzüllött, szétszakadt magyar szellemi életnek. „Centrumot és egységes ellenőrzést akartunk adni a politikamentes és mégis nemzeti kultúrának, mely büszkén kiálthatja minden erőszak, háború, forradalom s pusztító politika szeméibe: Nem törődöm veled! Én élek, és gazdagodom tovább!”

Hasonló történelmi helyzetben érezték szükségét a művészeti akadémia megalapításának, újraalapításának, a magyar tudományos és művészeti élet fontos hagyományának megújításának a kezdeményezők, köztük a legnevezetesebb, legaktívabb: Makovecz Imre, 1992-ben is. A teremtő-presztízst, a tekintélyt, a szellemi centrumot, a tájékoztató pontot szükséges volt elemi erővel nyilatkozott meg a rendszerváltozás zavaros, kialakulatlan viszonyai között, a hátunk mögött hagyott évtizedek nagy szellemi és gazdasági veszteségei után, és ma is ez a legjobb értelemben vett akadémizmus éltető lényege.